

Σπιναλόγκα: στον κόλπο του Μεραμπέλου

Ο ΧΩΡΟΣ, Η ΙΣΤΟΡΙΑ, ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

ΚΕΙΜΕΝΟ: ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΚΟΝΤΑΔΑΚΗΣ

Σ

ε ανύποπτο χρόνο αποφάσισα να επισκεφθώ τη Σπιναλόγκα, όταν ακόμη δεν είχε αξιοποιηθεί τουριστικά και δεν υπήρχε επικοινωνία με το βραχόνησο αυτό. Πριν όμως επιχειρήσω την προσέγγιση αυτή και πολύ πριν αποκαλύψουν το διάσημο πια νησί τα κανάλια, οι συγγραφείς κι οι αναμνήσεις των ανθρώπων της, διέσχισα ολόκληρη την ακτογραμμή και την ορεινή επαρχία του Μεραμπέλου, αλλά και το απέναντι από τη Σπιναλόγκα -και πολύ μεγαλύτερο- νησί (ή χερσονήσι) της **Κολοκύθας**. Σήμερα πια η Σπιναλόγκα θεωρείται από τα πρώτα αξιοθέατα της Κρήτης και τα βαρκάκια του συρμού πηγαionoέρχονται αβέρτα από την Πλάκα και την Ελούντα.

Φέτος τα Χριστούγεννα πήρα μια λιτή και όμορφη κάρτα με ευχές. Ήταν από το φίλο **Αντώνη Βγότζα** που μου έγραφε μια μικρή ιστορία από τις τελευταίες ημέρες της Σπιναλόγκα. Αξίζει ένα μικρό απόσπασμα έστω κι αν είναι προσωπικό...

Αλλωστε ο Αντώνης είναι ένας καταξιωμένος νομικός, πασίγνωστος ποινικολόγος, συγγραφέας και ιστορικός. Και τα γραφτά του ποίημα ήθους και διαλογισμού...

Βροχερό πρωινό στην Ελούντα. Λίγο πριν φύγει αυτή η χρονιά. Μαζεμένοι κάτοικοι και φίλοι, για να τιμήσουν τη μνήμη του τελευταίου λεπρού της Σπιναλόγκα. Του Μανώλη Φουντουκλάκη! Η εκδήλωση περίπου έκλεισε με τη φωνή και το πρόσωπό του. "Ντουφεκάω το στίγμα"...

Την πρώτη φορά που επισκέφτηκα τη Σπιναλόγκα θυμάμαι πως συνέπεσε με την περίοδο που ο Ανδρέας Παπανδρέου έκανε τις διακοπές του στην Ελούντα.

Πρέπει να ήταν τότε που φιλοξένησε εκεί τους αρχηγούς των δυτικοευρωπαϊκών κρατών. Γι αυτό κι η απόπειρά μου να διασχίσω την Ελούντα και να κατευθυνθώ στη Σπιναλόγκα απέτυχε παταγωδώς. Αλλαξα ρότα κι η ελπίδα να ζήσω την ιστορία και το "βράχο" της αναβλήθηκε.

Την επόμενη φορά σκέφτηκα να προσεγγίσω τη Σπιναλόγκα από τα ... βουνά του Μεραμπέλου. Κι ήταν τότε που φτάνοντας στο **Βρουχά** τράβηξα για το οροπέδιο του Αϊ-Γιάννη κι είδα την κουκίδα

"Ντάπια" στην είσοδο του λιμανιού της Σπιναλόγκας. Φωτ.Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

της Σπιναλόγκας να πλέει σε ένα απίθανο βαθύ μπλε που μου έμεινε έκτοτε βαθιά χαραγμένη ως ένα τιποτένιο βραχάκι στην άκρη του κόλπου του Μεραμπέλου.

Πρέπει λίγο να ξεκαθαρίσουμε την τοπογραφία. Στην ανατολική Κρήτη, στο νομό Λασιθίου, σχηματίζεται ένας βαθύς ανοιχτός κόλπος, ο κόλπος του Μεραμπέλου. Στο μυχό του κόλπου αυτού βρίσκεται ο Άγιος Νικόλαος.

Η αριστερή (δυτική) πλευρά του κόλπου αποτελεί ένα εκτεταμένο τείχος βραχοσειράς, η οποία τέμνεται από την ομαλή ακρογιαλιά της Ελούντας και της Πλάκας. Απέναντι από την Ελόυντα υπάρχει ένα μεγάλο σχετικά νησί, η Κολοκύθα, η οποία ενώνεται με τη στεριά με μια λεπτή λωρίδα γης, που είναι αποτέλεσμα προσχώσεων, έτσι ώστε το νησί αυτό πλέον να επικοινωνεί με την απέναντι ακτή και οδικά.

Η Κολοκύθα έχει κάμποση έκταση, αλλά και πολλή μεγάλη ιστορία. Στο βορειοδυτικό της άκρο χωρίζεται από το βράχο της Σπιναλόγκας με μια στενή θαλασσινή δίοδο.

Η Σπιναλόγκα έγινε το μίσημα της Κρήτης, γιατί φυλάκισε στα σπλάχνα της τους περιθωριακούς λεπρούς από τις αρχές του προηγούμενου αιώνα μέχρι το 1957.

Αυτό είναι το πλαίσιο που λίγο πολύ έχει γίνει γνωστό από μια αξιόλογη τηλεοπτική σειρά, αλλά και από τα βιβλία που γράφτηκαν τελευταία κι επιχειρούν να αναδείξουν την ιδιαιτερότητα του νησιού και των ανθρώπων που το κατοίκησαν αναγκαστικά ως παρίες.

Όμως η Σπιναλόγκα κουβαλάει και μια βαριά ιστορία πίσω από την πλάτη των γεγονότων που σημάδεψαν τις προηγούμενες δεκαετίες.

Οι Βενετοί πρώτοι οχύρωσαν το νησί. Και το εκτεταμένο φρουριακό τείχος κρατάει γερά από τότε. Οι Τούρκοι άργησαν να την καταλάβουν.

Η Σπιναλόγκα στα παλιά χρόνια ονομαζόταν **Καλυδών**. Το σημερινό όνομά της το οφείλει στους Βενετούς που την έβγαλαν "**Σπίνα Λούγκα**", δηλαδή Μακρύ Αγκάθι. Με την παραφθορά του χρόνου έφτασε ως εμάς να έχει επίσημο όνομα αυτό που την έκανε διάσημη.

Τμήμα οχύρωσης και νεότερα κτίσματα. Φωτ. Κ. ΚΟΝΤΑΔΑΚΗΣ

Το στενό ανάμεσα στη Σπιναλόγκα και την Κολοκύθα. Ο θρύλος λέει ότι τα δύο νησιά ήταν ενωμένα.
Φωτ.Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Ο Ενετός Χαρτογράφος **Βιντσέντζο Κορονέλι** διατείνεται πως η Σπιναλόγκα δεν ήταν αυτοτελές νησί, αλλά ήταν ενωμένη με τη διπλανή χερσόνησο της Κολοκύθας. Οι ίδιοι οι Ενετοί κατέστρεψαν μέρος της Κολοκύθας για να δημιουργήσουν αυτό το νησάκι που χρησιμοποιήθηκε στα επόμενα χρόνια ως προμαχώνας και οχυρωμένο φρούριο για την προστασία της αρχαίας πόλης **Ολούντας**.

Όταν περί τα μέσα του 15^{ου} αιώνα κατέλαβαν την περιοχή οι Ενετοί ολόκληρη η απέναντι ακτή ήταν ερημωμένη. Οι Ενετοί αξιοποίησαν την ακτή της σημερινής Πλάκας για τη συγκέντρωση του αλατιού από τα νερά του κόλπου.

Το 1574 άρχισε η οχύρωση του νησιού προκειμένου να προστατευθεί όλη η περιοχή από την επεκτατική εξάπλωση των Τούρκων. Η Σπιναλόγκα έμεινε ακατάκτητη από τους Τούρκους για 65 χρόνια ύστερα από την ολική κατάληψη της Κρήτης. Ετσι

το νησί αυτό θα μείνει στην ιστορία ως το μόνο τμήμα του κρητικού εδάφους που θα πέσει μόλις το **1715**. Στη Σπιναλόγκα ήρθαν και βρήκαν καταφύγιο τότε οι περίφημοι **“Χαϊνδες”**, οι επαναστάτες δηλαδή Κρητικοί, που δεν άντεχαν τις λεηλασίες των Τούρκων, τους εξανδραποδισμούς και τις σφαγές. Ετσι η Σπιναλόγκα έγινε ο πρώτος θύλακας του κρητικού αντάρτικου στα χρόνια της οθωμανικής κατοχής.

Οι Τούρκοι δεινοπάθησαν να κάμψουν την αντίσταση των Χαϊνδων και των υπερασπιστών της Σπιναλόγκας. Ετσι ύστερα από εξηντατόσα χρόνια άγονης πολιορκίας έστειλαν τον Καπουδάν-Πασά με όλο το στόλο του προκειμένου να εκπορθήσει το κάστρο της Σπιναλόγκας και να εκκαθαρίσει τις εστίες αντίστασης στα άλλα δύο σπουδαία κάστρα της Κρήτης, στη Γραμβούσα και στη Σούδα.

Απελευθερώθηκε το 1898, όταν έφυγε και ο τελευταίος Τούρκος από την Κρήτη.

Η ανατολική άκρη του κάστρου της Σπιναλόγκας. Φωτ.Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Το 2004 επιχειρήσα να καταλήξω στη Σπιναλόγκα μέσω της ορεινής διάσχισης του Μεραμπέλου.

Λίγο μετά τα Μάλλια έστριψα παραλιακά (βόρεια) κι έφτασα στο πολύ ωραίο χωριό **Μίλατος**. Επισκέφτηκα το θαυμάσιο σπήλαιο που υπάρχει λίγο έξω από το χωριό κι ύστερα κινήθηκα μέσω αγροτικών δρόμων για το βουνό της **Τράπεζας**.

Κάνοντας μιαν απίστευτη διαδρομή μέσα από διάφορα μικρά αδιάφορα ή χαριτωμένα χωριουδάκια βρέθηκα στο κεφαλοχώρι Σχινιάς κι από κει στο Βρουχά. Υστερα ήταν εύκολο να διασχίσω το θαυμαστό και πανέμορφο οροπέδιο του Αγίου Ιωάννη, όπου έχει σπηθεί ένα καταπληκτικό αιολικό πάρκο, για να προσεγγίσω τον πιο απόμακρο φάρο της Κρήτης. Το φάρο του **Αγίου Ιωάννη**, στον κάβο του ακρωτηρίου του Μεραμπέλου. Η κατάβαση ως εκεί ήταν δραματική, αφού είχα να αντιμετωπίσω τις

σάρες και τους σκληρούς ασβεστόλιθους της δύσβατης ακρώρειας.

Επιστρέφοντας από το φάρο και το οροπέδιο βρέθηκα απότομα στο χείλος της μεγάλης εσωτερικής ορθοπλαγιάς του Μεραμπέλου, από όπου η θέα της Σπιναλόγκας, της Κολοκύθας και της Πλάκας του Μεραμπέλου ήταν κάτι το μοναδικό και αξεπέραστο.

Πήρα τον κατήφορο με θέα πάντα προς το νησί της Σπιναλόγκας.

Πώς σε ένα τόσο da βραχάκι χώρεσαν τόσσοι νοματαίοι από το 1905 μέχρι το 1957;

Πώς πολέμησαν τις πιο σκοτεινές φοβίες οι περιθωριακοί εκείνοι άνθρωποι;

Οι συνθήκες διαβίωσης στη Σπιναλόγκα υπήρξαν δραματικές. Αφού ο Πρίγκιπας Γεώργιος και η επίσημη Κρητική Πολιτεία πήραν την απόφαση (μνημείο κοινωνικού ρατσισμού) να περιορίσουν

τους λεπρούς σε ένα απλησίαστο σημείο της κρητικής περιφέρειας, διαλέχτηκε ως τέτοιο η Σπιναλόγκα, στην οποία έσυραν με τη βία όλους τους ανιάτους και μετέτρεψαν το νησί σε λεπροκομείο. Πολλούς τους μετέφεραν με χειροπέδες. Όταν οι πρώτοι άνθρωποι μεταφέρθηκαν εκεί από τη Μεσκινιά του Ηρακλείου άρχισαν να οργανώνουν τη ζωή τους με τα δικά τους μέσα...

Στην είσοδο του λιμανιού υπήρχε μια πινακίδα που έγραφε: «Ο εισερχόμενος να αποθέσει κάθε ελπίδα»...

Η ανθρώπινη δυστυχία έφτασε στο κατακόρυφο. Στοιβαγμένοι άνθρωποι, δίχως συνθήκες υγιεινής, δίχως σπίτια, δίχως αύριο, αποκλεισμένοι

Για πολλά χρόνια μετά το 1957 που έκλεισε η Σπιναλόγκα, το νησί παραδόθηκε στην απόλυτη λησμονιά. Εμειναν τα χαλάσματα του λεπροκομείου μαζί με τα χαλάσματα του φρουρίου. Που αλλού είναι ατόφιο κι αλλού θραύσματα τειχιών και πέτρινων όγκων. Η Σπιναλόγκα είναι και σήμερα χαλάσματα. Οι αποκαταστάσεις είναι μίζερες. “Το κλήμα έχει πολύ λίγο χρώμα για να θεριέψει. Το γιασεμί σκαρφλώνει πιο γρήγορα στις ξεχασμένες πέτρες. Και το γεράνι κλέβει χρώμα κι ανάσες, ανάμεσα στα σκαλοπάτια...”

Πέρσι το φθινόπωρο, με τις βουλευτικές εκλογές, κατέβηκα στην Κρήτη. Πρώι-πρώι αφότου έφτασε το βαπόρι στο

Πώς σε ένα τόσο δα βραχάκι από το 1905 μέχρι το 1957; τεινές φοβίες οι περιθωρι-

---

και λωβιασμένοι. Πολλοί δεν άντεξαν τον αποκλεισμό αυτό και αυτοκτόνησαν πηδώντας από τα ψηλά τείχη του κάστρου. Συγκλονιστικές είναι οι φωτογραφίες που σώζονται από εκείνη την εποχή.

Μόλις το **1936** χαράχτηκαν οι πρώτες ελπίδες. Ενας τριτοετής φοιτητής της Νομικής, όπως αναφέρει ο Βγόντζας, ο **Επαμεινώντας Ρεμουνδάκης**, που χτυπήθηκε από τη νόσο και μεταφέρθηκε εκεί, οργάνωσε την πρώτη υπηρεσία καθαριότητας και ίδρυσε την “Αδελφότητα των Ασθενών Σπιναλόγκας”. Δημιούργησε θέατρο, κινηματογράφο, καφενεία και κουρεία. Φύτεψε δέντρα, εγκατέστησε πλεκτρογεννήτρια. Εβαλε μεγάφωνα για να ακούγεται κλασική μουσική. Λειτουργήσε σχολείο, με λεπρό δάσκαλο. Εκδόθηκε περιοδικό.

Ηράκλειο πήρα το δρόμο για τον Άγιο Νικόλαο. Πρώτο μου μέλημα ήταν να περάσω στη Σπιναλόγκα από τη χερσόνησο της Κολοκύθας.

Αφησα το αυτοκίνητο στην παραλία της Ελούντας και διέσχισα το στενό λαιμό της χερσονήσου με τα πόδια. Τα ερείπια της αρχαίας Ολούντας βρίσκονται επάνω στο λαιμό της χερσονήσου. Κόσμος πολύ πήγαινε ως την ανατολική ακτή της Κολοκύθας, όπου υπάρχει μια καταπληκτική αμμουδερή παραλία. Εκεί σταματούσαν όλοι.

Η Κολοκύθα, ένα στεγνό κι άνυδρο λοφίο, έχει κατοικηθεί από τα χρόνια τα παλιά. Ανακαλύφθηκε σε αυτή μια υπέροχη Βασιλική των πρώτων Χριστιανικών χρόνων, αλλά κι ένα παλιό νεκροταφείο. Ως το εκκλησάκι του Αγίου Λουκά

που βρίσκεται επάνω στο ανατολικό ύψωμα πηγαίνει δρόμος. Από κει και πέρα αναπτύσσεται ένα θαυμάσιο μονοπάτι που ζώνει την Κολοκύθα από την ανατολική βραχώδη στεριά.

Παρέκαμψα την κορυφή Μεγάλο Κεφάλι από δεξιά κι έφτασα ως το εκκλησάκι του Αγίου Ιωάννη. Ομως εκτός από αυτή τη διαδρομή υπάρχει κι άλλη, από τη νότια πλευρά της χερσονήσου, που βαδίζει παραλιακά και φτάνει απέναντι ακριβώς από τη Σπιναλόγκα. Εκεί σε μια ακρογιαλιά άφησα τα ρούχα μου και κολύμπησα ως απέναντι, τα τριακόσια περίπου μέτρα που χωρίζουν την Κολοκύθα από τη Σπιναλόγκα.

Αυτή είναι ακόμη και σήμερα η Σπιναλόγκα. Τα βήματά μου σώνουν γρήγορα στην περίμετρο του νησιού. Τα φρουριακά απομεινάρια είναι αυτά που τραβούν τους ξένους τουρίστες, μερικούς το όνομα της αρχαίας Καλυδώνας και ο υποτιθέμενος αρχαίος θησαυρός της θεάς Βριτομάρτιδος, άλλους η θάλασσα και κάποιους τρίτους ο τζετζελές που γίνεται γύρω από το υποτυπώδες λιμανάκι.

Είναι αλήθεια ότι σώζονται πολλά από τα θεμέλια και τα τείχη, αλλά και τα λειτουργικά κομμάτια του ενετικού φρουρίου. Όμως τίποτα δε σώζεται από τα αρχαία λείψανα της πόλης των Ολουντίων. Τα τελευταία ειδικά εικάζεται ότι είναι βυθισμένα στον ισθμό της Σπιναλόγκας και

χώρεσαν τόσοι νοματαίοι Πώς πολέμησαν τις πιο σκο- ακοί εκείνοι άνθρωποι;

Από τον υποτυπώδη ντόκο της Σπιναλόγκας ανεβαίνει κανείς τα παλιά μεσαιωνικά φαρδιά σκαλοπάτια για να κάνει το γύρο του νησιού. Υπάρχει μικρό μουσείο και ένα καφενείο εκεί.

Όμως η διαδρομή της Σπιναλόγκας δεν μ' αφήνει να ιδώ και να σκεφτώ τίποτ' άλλο, παρεκτός τα δραματικά υπολείμματα και τον πόνο που στοιβάχτηκε εδώ μέσα για πέντε δεκαετίες. Βυθίζομαι στα ενδιαίτημα της λεπρής πολιτείας και στα μικρά έξοχα εκκλησάκια της νότιας όψης. Μια συχία περιεργη βασιλεύει παντού. Λες και βγαίνουν από μυστήρια άντρα και ατέλειωτους λαβύρινθους φωνές και βαριές ανάσες.

Κάθε βήμα και μια μελαγχολική πνοή, κάθε δρασκειλιά κι ένας ατέλειωτος βρυγμός ονείρων, εφιαλτών και οδυνηρής μνήμης.

καμία απόπειρα δεν έγινε μέχρι σήμερα – παρά τις πολλές κι ενθαρρυντικές ενδείξεις – για την αποκατάσταση της αρχαίας πόλης ή την ανέλκυση των καταβυθισμένων μνημείων της.

Τα πράγματα σχετικά με το κάστρο είναι λίγο μπερδεμένα. Λέγεται πως το κάστρο που θεωρήθηκε απόρρητο είχε κτισθεί στο νησάκι Καλυδόνη –ίσως την Κολοκύθα- κι ήταν τόσο γερό και απόρρητο που πολλοί στρατιωτικοί το παρομοίωσαν με το Γιβραλτάρ.

Αλλωστε οι πολλές επεμβάσεις στο φυσικό του περιβάλλον έχουν αλλοιώσει την πραγματική του δομή, με αποτέλεσμα σήμερα εμείς να βλέπουμε ένα νησί βραχώδες και ζωσμένο από φρουριακά εξαρτήματα, που άλλοτε αποτελούσε τμήμα της στεριάς.

Παλιά εκκλησία στην κορυφή της Σπναλόγκας. Φωτ. Κ. ΚΟΝΤΑΔΑΚΗΣ

Επάνω: Σπιναλόγκα σε πρώτο πλάνο. Στο βάθος το ύψωμα Άι-Γιάννη. Φωτ. Κ. ΚΟΝΤΑΔΑΚΗΣ.
Κάτω: Ο περίπατος (γύρος) της Σπιναλόγκας. Φωτ. Κ. ΚΟΝΤΑΔΑΚΗΣ.

ΠΗΓΗ ΧΑΡΤΗ: ANAVASI / TOPO NAVIGATOR

Το νησί Κολοκύθα που βρίσκεται ανατολικά της Σπιναλόγκας – από την οποία μπορεί να κολυμπήσει εύκολα και γρήγορα κανείς ως εκεί – ήταν ενωμένο με τη Σπιναλόγκα. Κάποιοι το ξέκοψαν για να δημιουργήσουν αυτοτελή ζώνη προστασίας του λιμανιού της Ολούντας, ελέγχοντας την κάθοδο και το πέρασμα από το Κρητικό πέλαγος.

Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα τη νησοποίηση της Σπιναλόγκας κι αργότερα με το ένωμα της στεριάς με την Κολοκύθα την απονησοποίηση της τελευταίας.

Σήμερα τα πράγματα έχουν κατασταλάξει. Η Σπιναλόγκα είναι ένας επισκέψιμος προορισμός, που ευτυχώς διατηρείται αλώβητος, ενώ η απέναντι στεριά (Ελούντα και Πλάκα) θεωρείται ένα από τα μαρτυρικά θυλάκια της τουριστικής ισοπέδωσης.

Το ασφυχτικό κυκλοφοριακό, η πλαστοποίηση κι η παράδοση της παραλίας στις ταβέρνες και τα Gift-shop περισφίγουν τόσο πολύ τη ζωή σε αυτή την κρητική γωνιά, που θέλεις το γρηγορότερο να την εγκαταλείψεις...

Δυστυχώς και τούτο το μέρος είναι από τα εκ-πολιτισμένα παράλια του ισοπεδωμένου βορρά που σε κάνει να νοσταλγείς τη νότια Κρήτη και ν' αποζητάς τα φαράγγια, τις άγνωστες παραλίες και τ' απόρθητα από τον τουρισμό κατάρβραχα του λιβυκού.

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Για να φτάσετε στην Σπιναλόγκα μπορείτε να πάρετε караβάκι από την Ελούντα, τον Άγιο Νικόλαο (τηλ. **28410 22312**) ή την Πλάκα. Συντομότερη είναι η διαδρομή Πλάκα - Σπιναλόγκα, και διαρκεί δέκα περίπου λεπτά.